

Nieuw Guinea 1950-1963

Recensieartikel door

J. VAN GOOR

J. Jansen van Galen, *Ons laatste oorlogje. Nieuw Guinea. De Pax Neerlandica, de diplomatieke kruistocht en de vervlogen droom van een Papoea-natie* (Weesp: Van Holkema en Warendorf, 1984, 301 blz., f29,50, ISBN 90 269 4776 3); R. Gase, *Misleiding of zelfbedrog. Een analyse van het Nederlandse Nieuw Guinea-beleid aan de hand van gesprekken met betrokken politici en diplomaten* (Baarn: Uitgeverij In den Toren, 1984, 224 blz., f27,50, ISBN 90 6074 126 9); P. B. R. de Geus, *De Nieuw Guinea-kwestie. Aspecten van buitenlands beleid en militaire macht* (Dissertatie Leiden; Leiden: Martinus Nijhoff, 1984, xi + 250 blz., f45,-, ISBN 90 247 9980 5).

'Habent sua fata libelli'. Zo deze uitspraak opgaat, dan geldt dit zeker voor de drie hierboven genoemde werken. Hetzelfde onderwerp, de Nederlandse betrokkenheid bij Nieuw Guinea in de periode na de dekolonisatie van Indonesië in de jaren tussen 1950 en 1963, drie keer behandeld. Éénmaal door de journalist John Jansen van Galen; de free-lance publicist en leraar (waarin?) Ronald Gase; en tenslotte door de oud-marineofficier, econoom en gewezen minister van defensie De Geus. Alle drie schreven uit persoonlijke betrokkenheid of fascinatie. Het verzoek van de *Haagse Post* in 1982 een aantal artikelen te schrijven over 'ons laatste oorlogje' was Jansen van Galen op het lijf geschreven. Gase dankte zijn belangstelling voor de rol van oud-minister van buitenlandse zaken Luns in de Nieuw Guinea-affaire, aan een lezing door de journalist Oltmans. Hij begon hierop een persoonlijk onderzoek naar diens rol door een aantal bewindslieden uit deze periode te interviewen. Het belangrijkste document dat Gase in handen wist te krijgen en dat daarmee de hoofdbron van zijn boek vormt, is het dagboek van oud-premier De Quay. De Geus diende als marineofficier twee keer in Nieuw Guinea, in totaal ruim vier jaar. Na zijn aftreden als minister kreeg hij de kans door een onderzoek van de notulen van de ministerraad en het archief van de marinestaf, het besluitvormingsproces dat uiteindelijk leidde tot de overdracht van Nieuw Guinea, te analyseren. Nieuw Guinea als een 'case study' voor de studie van de internationale politiek en de Nederlandse buitenlandse betrekkingen. Veel aandacht is door hem gegeven aan de militaire aspecten van deze affaire en de invloed daarvan op het politieke beleid.

Dit gezegd zijnde zal een ieder begrijpen dat wij hier met duidelijk verschillende werken, geschreven vanuit heel andere invalshoeken en met geheel verschillende intenties te maken hebben. De buitenstaander die een eerste inzicht in het gebeuren wil verwerven wordt het boek van Jansen van Galen warm aanbevolen. Het heeft de charme van het goed geschreven verhaal dat de lezer op allerlei niveaus in directe aanraking brengt met betrokkenen, hun ervaringen en de lokale situatie. Interviews, literatuurstudie en archiefonderzoek geven het boek, ondanks het ontbreken van voetnoten, literatuurverwijzingen en het soms weglaten van de namen van geïnterviewden, een

hoge mate van authenticiteit. Wie enigszins thuis is in de materie herkent wel wie aan het woord is wanneer de 'kain timur' of andere lokale gebruiken worden genoemd. Bestuursambtenaren, politici, militairen van verschillende rang en uiteenlopende onderdelen, dienstweigeraars, journalisten en zendingsmensen lichten hun belevenissen toe. Door de persoonlijke ervaringen in veel gevallen te ontdoen van de naam van de betrokkene, krijgen ze een meer algemeen, plaatsvervangend, karakter. De grote verscheidenheid van personen voorkomt echter dat de ervaring van de enkeling al te zeer wordt verabsoluteerd. Hierdoor is een evenwichtig boek ontstaan van journalistiek hoge klasse. De lichtvoetigheid van het geschrevene moet niet worden verward met gebrek aan diepgang. Meer dan Gase en De Geus besteedt Jansen van Galen aandacht aan de mensen en de gebeurtenissen op Nieuw Guinea, het gebied waar het zich afspeelde en waar het om ging.

Het boek van Gase valt uiteen in een deel 'Feiten en meningen' en een welhaast even groot stuk waarin de tekst van een aantal interviews met Nederlandse bewindslieden wordt afgedrukt. Deze werkwijze zou bijna veronderstellen dat interviews noch bij feiten, noch bij meningen thuishoren. De keuze van de geïnterviewden komt wat willekeurig over, twee van de zeven zijn socialist, Drees en Schermerhom, de overigen zijn op de beroepsdiplomaat Van Roijen na, lid van de KVP. Leden van andere confessionele partijen en de VVD die toch evenzeer bij de uitvoering van het Nieuw Guinea-beleid waren betrokken, ontbreken. Dit terwijl de ondertitel van het boek aangeeft een analyse te willen geven van het Nederlandse Nieuw Guinea-beleid aan de hand van gesprekken met betrokken politici en diplomaten. Het dagboek van De Quay geeft inzicht in diens gevoelens en maakt duidelijk hoeveel moeite hij deed zijn ministersploeg op één lijn te houden, maar is ontoereikend voor een analyse van het beleid. Een goed voorbeeld van wat mag worden verwacht is het citaat van 2 augustus 1962 wanneer een voorlopige overeenkomst is bereikt: 'Vanmiddag gesprek met Herman van Roijen over zijn akkoord met Soebandrio. Góéd gesprek. Het gaat wel en ik hoop wel in de ministerraad tot akkoord te komen'. De preoccupaties en de teneur zijn duidelijk, waar is echter het beleid?

Het uitgangspunt van Gase, het optreden van Luns, komt ook sterk tot uiting in zijn bespreking van de Geneefse conferentie van 1955/1956 die leidde tot de opzegging van de Nederlands-Indonesische Unie, en in zijn oordeel over de waarde van de Amerikaanse garanties, die door Dulles werden gegeven in 1958. Gase concludeert dat 'misleidende opmerkingen van mr Luns' over de Amerikaanse bereidheid om Nederland in een gewapend conflict te steunen, 'het de Nederlandse regering mogelijk hebben gemaakt om te lang vast te houden aan een beleid, waarvan het faillissement al bij voorbaat vast stond'. Dat regering en parlement zo lang aan het oorspronkelijke beleid hebben vastgehouden, weet Gase alleen te verklaren uit een soort 'verstandsverbijstering' in politiek Den Haag. Het mislukken van de Geneefse conferentie heeft aanleiding gegeven tot verschillende visies. Oltmans heeft betoogd dat Luns hiervoor verantwoordelijk was. Luns heeft naderhand verklaard dat de Nederlandse inlichtingendienst berichten had onderschept waarin de Indonesische delegatie werd opgedragen de conferentie te doen mislukken. Luns' Indonesische tegenspeler mr. Anuk Agung Gde Agung ontkent echter het bestaan van een dergelijke instructie. Gase concludeert uiteindelijk zonder voor deze mening aanvullende gegevens naar voren te brengen dat de bewering van Luns 'onwaarschijnlijk' lijkt. De politieke situatie in Indonesië, waar parlementsverkiezingen juist in die periode grote politieke verschuivingen hadden laten zien en de groeiende

invloed van president Sukarno, worden geheel en al buiten beschouwing gelaten. Eenzelfde concentratie op enkele details vinden wij in de beschrijving van de ontmoeting waarbij Dulles Luns schriftelijke garanties voor een eventuele Amerikaanse steun bij een Nederlands-Indonesisch conflict zou hebben gegeven. De afweging van de Amerikaanse, Nederlandse en Indonesische posities ontbreekt. Het gevolg hiervan is dan ook dat de rol van een enkeling, mr. Luns, en onderdelen van diens beleid overmatig worden belicht. Dat de minister een kabinetsbeleid uitvoerde en dat tevoren uitvoerig over deze zaken was gesproken, krijgt veel te weinig aandacht. Het isoleren van een enkele bewindsman draagt het gevaar in zich de indruk te wekken dat men eerder een zondebok zoekt dan een analyse van het beleid na te streven.

Eén van de aantrekkelijke kanten van het boek van De Geus is dat wij hierin juist wel die afweging van alle factoren vinden die het beleid hebben bepaald. De tekst van de omstreden Amerikaanse verklaring uit 1958 is in bijlage opgenomen. Het 'kladje' of 'vodje' zoals deze wel eens in de media is genoemd, staat niet op zichzelf, maar vormt een onderdeel van een uitgebreide analyse van de politieke en militaire verhoudingen tussen Nederland en Indonesië ten tijde van de koude oorlog. De Geus toont dus niet alleen het feitelijke bestaan ervan aan, maar laat ook uitvoerig zien tot hoe ver de Amerikaanse 'commitments' op dat ogenblik gingen. En voor het doel waarvoor deze waren gevraagd, was dat op dat ogenblik voldoende. Het zou echter onjuist zijn het boek van De Geus alleen te zien als een toetsing van de stokpaarden, die Gase in navolging van Oltmans berijdt, het is veel meer. Met Lijpharts *Trauma of Decolonisation* vormt het één van de blijvend klassieke studies over het Nieuw Guinea-probleem.

De Geus zet in deze studie het ontstaan, verloop en afloop van het conflict rond Nieuw Guinea af tegen de argumenten die in de loop der jaren zijn gebruikt om de Nederlandse aanwezigheid te rechtvaardigen en om het gebied uit Indonesische handen te houden. Aanvankelijk zou het een kolonisatiegebied voor Indo's moeten vormen. Later met het verslechteren van de Nederlands-Indonesische betrekkingen, toen bovendien gebleken was dat de kolonisatieplannen irreëel waren, opteerde men voor de 'indamming'. Door een voortgezette Nederlandse aanwezigheid leverde men een bijdrage aan de bescherming van de vrije wereld tegen het opringende communisme. In de slotfase zou Nederland zich sterk maken voor het zelfbeschikkingsrecht van de papoeabevolking. De gedachte dat Nieuw Guinea om historische of etnische redenen geen deel zou uitmaken van Indonesië, een these die tijdens de conflictperiode regelmatig terugkeerde, wordt door De Geus op goede gronden afgewezen. Rationeel gezien valt moeilijk te handhaven dat Nieuw Guinea buiten de overdracht in 1949 had moeten vallen. Daaruit de conclusie te trekken dat men het evengoed aan Indonesië had kunnen overdragen, was toen niet mogelijk. Emotionele overwegingen iets van de oude grootheid te handhaven, kwamen tot uitdrukking in uitspraken als 'Indonesië heeft geen zedelijk recht op dit gebied'. De argumentatie was dan ook vaak een rationalisatie van onwil en onlustgevoelens, zoals Lijphart uitvoerig heeft beschreven.

De Geus onderwerpt de gehanteerde argumentatie en de daarop gebaseerde politiek aan een beleidsmatige analyse. In hoeverre was de Nederlandse politiek uitvoerbaar en in hoeverre kwam het overeen met het Nederlandse belang. Was Nieuw Guinea meer waard dan een goede verstandhouding met Indonesië? Economisch was het eiland niet aantrekkelijk, de Nederlandse investeringen waren niet voor niets in Indonesië gedaan. Achteraf moeilijk rationeel te verdedigen, economisch was het conflict zeer tot ons nadeel vooral

door de Indonesische naasting van Nederlandse bezittingen, terwijl het Nederlandse aanzien in het blok der niet-gebonden landen ernstig werd geschaad. Desondanks bleef men onder steeds nieuwe noemers de oude koers handhaven. De Geus ziet dan ook weinig rechtvaardiging voor de mercantiele traditie die Heldring als een constante in onze buitenlandse politiek onderscheidt. Economische belangengroepen zijn er niet in geslaagd invloed uit te oefenen op het beleid. Belangrijk is de aandacht die De Geus besteedt aan de militaire factor. Hiermee wordt niet werkelijke strijd, maar het gebruik van militaire middelen als afschrikking van een potentiële agressor bedoeld. Hierin passen ook de Amerikaanse toezeggingen van Dulles. Deze hadden wel degelijk een functie en weerhielden Indonesië van een militair avontuur. Ook de grenzen van dit middel en de invloed van de eigen bereidheid tot vechten worden aangegeven.

Deze en soortgelijke analyses maken het boek niet alleen belangwekkend voor de bestudering van de afloop van het Nieuw Guinea-probleem, maar geven het ook een veel ruimere betekenis voor de studie van de internationale betrekkingen. Het geeft werkelijk inzicht in het diplomatieke optreden van de toenmalige minister van buitenlandse zaken, Luns, en toont eveneens dat deze diplomatie met grote deskundigheid en effect werd uitgevoerd. De onmogelijkheden van dit beleid werden dan ook niet bepaald door de internationale constellatie, maar op het moment dat het thuisfront het liet afweten. De negatieve reacties in Nederland op het met succes in de Verenigde Naties ontvangen plan-Luns om Nieuw Guinea te internationaliseren, betekenden ook het einde van het internationale geloof in onze positie. Dat men zo lang steun voor de Nederlandse positie wist te verwerven is voor een groot deel te danken aan de minister van buitenlandse zaken. Eén van de paradoxale conclusies zou dan ook kunnen zijn dat een in zijn premisses onjuist beleid op zich lange tijd zeer succesvol is geweest. Hierbij ging men, aldus De Geus, langs de rand van de oorlog.

RECENSIES

R. Doehaerd, *Oeconomica Mediaevalia* (Brussel: Centrum voor sociale structuren en economische conjunctuur van de Vrije Universiteit Brussel, 1984, 255 blz., Bf700,-).

Het mag een zeldzaamheid heten dat in Frankrijk een buitenlander wordt uitgenodigd om een deel te schrijven in een prestigieuze serie van handboeken zoals de 'Nouvelle Clío'. Mevrouw Renée Doehaerd, emeritus hoogleraar in de middeleeuwse geschiedenis aan de VUB, aan wie deze hoge eer te beurt viel, mag zich bovendien verheugen in inmiddels vier vertalingen van haar *De Hoge Middeleeuwen in het Westen*. De grote internationale reputatie van deze bescheiden erudiete blijkt ook uit de plaatsen waar vele van haar artikelen verschenen: de *Annales* en andere Franse tijdschriften van reputatie, en huldebundels voor internationale grootheden.

De bundel van studies, uitgegeven ter gelegenheid van het afscheid als hoogleraar van mevrouw Doehaerd, brengt op een uiterst welkome wijze een deel van haar oeuvre opnieuw onder de aandacht. Want wellicht geldt voor haar dat haar internationale vermaardheid in het binnenland niet op een evenredige wijze doorklonk, een 'blessing in disguise' die de Nederlandse mediëvistiek niet zo gauw bedreigt.

Jan Craeybeckx heeft in een zeer lezenswaardige inleiding de persoonlijkheid, de loopbaan en het oeuvre van zijn collega treffend geschetst. Door haar te situeren in het internationale netwerk van economisch-historici die zich na de tweede wereldoorlog rond de *Annales* bewogen, typeert hij ook scherp haar visie op geschiedenis als een overkoepelende sociale wetenschap, met een accent op de permanenties en de dynamiek van sociaal-economische structuren en conjuncturen. De hier herdrukte werken weerspiegelen het brede spectrum waarin mevrouw Doehaerd zich beweegt: een tijdsbestek dat de late oudheid tot de zestiende eeuw bestrijkt, de vroege middeleeuwen evenzeer als de late, de detaillistische bronnenstudie evenzeer als de synthese voor een ruim publiek. De rode draad die haar uitvoerige bronnenpublicaties uit de Genuese notariaatsarchieven met die over Antwerpen verbindt, is haar belangstelling voor de internationale handel en in het bijzonder voor de uitstraling van de Zuidelijke Nederlanden. De eerste 70 bladzijden in de voorliggende bundel zijn trouwens een herdruk van het in 1946 verschenen overzichtswerk *L'expansion économique belge au moyen âge*.

Bij het herlezen van de hier samengebrachte studies wordt de lezer getroffen door de zeldzame combinatie van verfijnde bronnenkritiek, empirische zorgvuldigheid, levendige stijl en brede visie. Dit maakte het mevrouw Doehaerd mogelijk de theorieën van Pirenne op menig punt te herzien en op hun ruïnes nieuwe hypothesen te bouwen, zoals Lucien Febvre in een opmerkelijk presentatietekstje (181-183) beklemtoonde. Het is inderdaad rond de thematiek van de aard en de intensiteit van de handel op de westelijke Middellandse zee en in de centrale delen van het Frankische rijk dat de meest originele bijdragen in deze bundel handelen. Het is verbluffend hoe de auteur er in slaagt op basis van de schaarse kwalitatieve bronnen kwantitatieve uitspraken te formuleren. Daarnaast worden 110 bladzijden ingeruimd voor een tweetal syntheses over de Zuidelijke Nederlanden die de periode beslaan van de Romeinse keizertijd tot de vijftiende eeuw. Gegeven